

УДК 373(092)(477.87)

UDC

DOI: 10.17223/18572685/50/14

НА ПОШАНУ КОЛЕЗІ: ДО 100-РІЧЧЯ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ ЗАКАРПАТСЬКОГО ОСВІТЯНИНА Й УЧЕНОГО АНДРІЯ ІГНАТА

Т.О. Шаравара

Полтавська державна аграрна академія
Україна, 36000, м. Полтава, вул. Г. Сковороди, 1/3
E-mail: 125125.tsh@gmail.com

Авторське резюме

Тривалий час в історичній науці побуває думка виключно про негативні наслідки повоєнної радянської території, які увійшли до складу СРСР. Безперечно, з цим сперечатися не доводиться. Однак, є потреба звернути увагу на питання вагомого внеску окремих постатей в розбудову освітньої сфери, утворення потужної мережі навчальних закладів, фінансування закладів освіти і боротьби з неписьменністю та малописьменністю в регіонах, які певний час входили до складу інших держав. Наразі ще недостатньо аналізується титанічний внесок окремих освітян у розв'язанні цих питань, тих, які взяли на себе тягар їхнього вирішення. До таких визначних осіб Закарпаття належить і Андрій Михайлович Ігнат, відомий як філолог-класик, науковець, викладач, очільник відділів освіти Закарпаття різного рівня. Зважаючи на ювілейну дату від дня його народження, є потреба привернути увагу до цієї визначної особистості.

Ключові слова: Закарпаття, народна освіта, шкільна справа, неписьменність, філолог-класик, перекладач.

В ДАНЬ УВАЖЕНИЯ КОЛЛЕГЕ: К 100-ЛЕТИЮ СО ДНЯ РОЖДЕНИЯ ЗАКАРПАТСКОГО ПЕДАГОГА И УЧЕНОГО АНДРЕЯ ИГНАТА

Т.А. Шаравара

Полтавская государственная аграрная академия
Украина, 36000, Полтава, ул. Г. Сковороды 1/3

E-mail: 125125.tsh@gmail.com

Авторское резюме

Длительное время в исторической науке доминирует тезис о том, что советизация регионов, которые вошли в состав СССР в послевоенный период, исключительно негативно повлияла на их развитие. Безусловно, негативное влияние никто не оспаривает, но есть необходимость обратить внимание на огромные усилия, приложенные в сфере формирования и налаживания работы системы образования. В этом смысле не стало исключением и Закарпатье, долгое время находившееся под властью разных государств. Вопросы выстраивания системы образования, ее активного финансирования в сложный период послевоенного коллапса, формирование сети учебных заведений, активная борьба с безграмотностью и малограмотностью населения имеют право быть озвученными - особенно в контексте роли личности в их разрешении. На наш взгляд, недостаточно проанализирована роль неординарной личности своего времени - Андрея Михайловича Игната, который проявил себя в работе в разных отделах сферы образования. Он известен как филолог-классик, латинист, ученый, преподаватель, декан историко-филологического факультета Ужгородского государственного университета, общественный деятель. Учитывая, что 11 декабря 2017 г. исполнилось 40 лет со дня смерти, а 27 февраля 2018 г. - 100-летие со дня его рождения, есть необходимость отдать должное уважение этому человеку, на которого была возложена обязанность возрождать и отстраивать систему образования региона в послевоенный период. В историю А.М. Игнат также вошел как автор диссертаций «Русские войны Стефана Батория» (Дебрецен, 1942 г.), «Очерки истории развития народного образования в Закарпатской области (1945-1955 гг.)» (СССР, 1956 г.). Он подготовил докторскую диссертацию, но не успел ее защитить. Как переводчик и знаток латинского языка перевел третий том Михаила Лучкая «История карпатских русинов», чем снискал почет и после своей смерти, поскольку не дожил до выхода издания в современном печатном виде.

Ключевые слова: Закарпатье, народное образование, школьное дело, неграмотность, филолог-классик, переводчик.

IN HOMAGE TO A COLLEAGUE: TO THE CENTENNIAL A TRANSCARPATHIAN EDUCATOR AND SCIENTIST ANDREY IGNAT

T.A. Sharavara

Poltava State Agrarian Academy
1/3 H. Skovoroda Str, Poltava, 36000, Ukraine
E-mail: 125125.tsh@gmail.com

Abstract

The thesis that Sovietisation of the regions that became part of the USSR in the post-war period had an extremely negative impact on their development has been dominant in history for long. Though nobody challenges it, it is necessary to draw attention to the enormous efforts in the sphere of formation and organisation of the education system. Transcarpathia, which for a long time had been under the rule of different states, was no exception. The problems of the formation of the education system, its active financing in the difficult period of the post-war collapse, the formation of a network of educational institutions, the active struggle against illiteracy of the population must be voiced in the lense of the role of an individual. The role of Andrey Mikhailovich Ignat, an extraordinary personality, scholar, Latinist, scientist, teacher, Dean of the Historical and Philological Faculty of Uzhgorod State University and a public figure has not been sufficiently analysed. It is necessary to give proper respect to this person, who had to revive and rebuild the regional education system in the post-war period. A.M. Ignat is also remembered as a scientist, the author of dissertations *The Russian Wars of Stefan Batoriy* (Debrecen, 1942), *Essays on the History of the Development of Public Education in Transcarpathian Region* (1945–1955) (USSR, 1956). He prepared a doctoral thesis but never got a chance to defend it. As a translator and expert in Latin, he translated the third volume of Mikhail Luchkay's *The History of Carpathian Rusins*, but he did not last until the publication in a modern printed form.

Keywords: Transcarpathia, public education, school work, illiteracy, scholar, translator.

11 грудня 2017 р. українські освітяни відзначатимуть 40 років від дня смерті, а 27 лютого 2018 р. – 100-річчя від дня народження унікальної постаті, педагога, філолога, краєзнавця, громадського діяча Андрія Михайловича Ігната. Пошана пам'яті видатного колеги є справою честі, адже А.М. Ігнат доклав значних зусиль до розбудови шкільної справи на Закарпатті, стояв у витоків відбудови народної

освіти рідного краю у повоєнні роки, був справжнім поціновувачем місцевої етнографії.

А.М. Ігнат.

Андрій Михайлович Ігнат народився 27 лютого 1918 р. у с. Оріховиця в Ужгородському районі й походив із хліборобської родини. Навчався у початковій школі рідного села, а згодом в Ужгородській гімназії. Освіту продовжив у стінах Карлового університету Праги (Басараб 2013).

Після Мюнхенської змови й втрати Чехословаччиною цілісності 1938 р. Андрій Ігнат повернувся на Батьківщину і почав трудовий шлях шкільним учителем в Полянській Гуті Перечинського району. Продовжив навчання на історико-філологічному факультеті Дебреценського університету, саме там і зробив перші наукові кроки, написавши дослідження на тему «Десять років царювання Стефана Баторія у Польщі», опубліковане в університетському журналі, за що отримав вузівську премію (Герасимова 2003: 181; Зимомря 2011). Друга світова війна застала М. Ігната в Дебрецені, де він викладав у місцевій гімназії, продовжуючи наукові дослідження. 1942 р. захистив дисертацію на тему «Руські війни Стефана Баторія» і отримав докторський ступінь з історії (Глагола 2017). Однак у переломний для війни 1943 р. А. Ігната було мобілізовано до угорської армії, направлено на Східний фронт, і він постав перед моральним вибором: чи воювати проти українців? Його вибір був цілком очевидним – наступного ж дня після прибуття на фронт він перейшов на бік Червоної армії (1944 р.), до кінця війни служив у армійській розвідці I та IV Українських фронтів, у лютому-березні 1945 р. співпрацював з партизанами Центральної Словаччини (Герасимова 2003: 181).

Освітню діяльність було відновлено в повоєнні роки, коли А. Ігнат став у витоків організації шкільної справи на Закарпатті, зокрема протягом 1945–1949 рр., очоливши різноманітні освітні відділи цього регіону. Протягом 1949–1953 рр. Андрій Ігнат очолив відділ народної освіти Закарпатської області, 1947 р. був обраний депутатом Ужгородської міської ради, а 1950 р. – депутатом Закарпатської обласної ради народних депутатів (Басараб 2013).

Для розуміння значущості його роботи на освітянській ниві слід усвідомити рівень тієї кропіткої праці, до якої він долучився. Адже саме протягом 1945–1949 рр. відбулися вагомі зрушення в царині

освіти. Було видано низку радянських постанов та декретів, які прямо вплинули на рівень і якість організації освітнього процесу, а реалізувати їх довелося й А. Ігнату зокрема. Це були важкі часи створення мережі початкових шкіл. Відомо, що протягом 1945 р. було утворено 182 семирічні школи, з яких 166 припадало на села (Химинець 2009: 29). Розпочалося утворення методичних кабінетів в округах, окружних Народних комітетів. Була проведена активна робота з неписьменністю та малограмотністю. Системно працювали над організацією методичних семінарів для вчителів, розробленням навчальних планів для початкових шкіл з угорською, румунською, словацькою й українською мовами навчання. Навчальні плани вбирали в себе й вимоги до вивчення російської мови. «Проблема забезпечення учнів підручниками, видрукованими українською й російською мовами, стояла гостро, і на початок 1945 р. школи Закарпаття вже одержали близько 90 тис. примірників книг, а протягом першої половини 1945 р. учні одержали 373 тис. примірників книг (Химинець 2009: 29; Басараб 2013).

Отже, робота кипіла над вибудовуванням вертикалі навчальних закладів, їхнім методичним і матеріальним забезпеченням й водночас над забезпеченням різного рівня шкіл – кадрами. Після офіційного возз'єднання з Радянською Україною почалася системна реформа освіти в цьому регіоні, було утворено 4-річні початкові школи, 7-річні середні і запроваджено 10-річну повну середню освіту. У той час 7-річна освіта стала обов'язковою (Мищанин 2016: 56). Та це загалом були лише перші кроки в цьому напрямі.

Наразі історики увесь час підкреслюють про значну радянізацію Закарпаття, про високу заідеологізованість радянської освіти і про великі фінансові витрати з боку радянської влади з метою радянізувати регіон. Справді, з цим важко сперечатися, проте слід підкреслити потужну працю тогочасних освітян, які успішно здолали проблему неписьменності та малописьменності своєї Батьківщини й доклали значних зусиль для кадрового забезпечення краю вчителями високого рівня фаховості попри присланих на Закарпаття 805 фахівців з СРСР (Басараб 2013). Саме в таких складних матеріальних й ідеологічних умовах довелося працювати А. Ігнату, очолюючи відділи освіти різного рівня.

Усі болючі теми, з якими довелося зіткнутися у повоєнні роки як освітянину, він описав у публікації «Розповідь про загальноосвітню школу» (1957 р. видання), а також у ґрунтовнішому дослідженні «Загальноосвітня школа на Закарпатті в XIX – на початку XX ст.: Конспект лекцій із спецкурсу “Історичне краєзнавство”». Підкреслимо, що він здійснив правдивий порівняльний аналіз розвитку освіти в регіоні за часів його входження до різних країн. Коли на сьогодні А. Ігната

згадують як дослідника краєзнавця, як фахівця з історії педагогіки слід підкреслити, що саме він активно привертав увагу до проблем розвитку освіти в часи Австро-Угорської імперії, зугорщення церковних шкіл, змінених умов розвитку освіти часів Чехословацької доби.

Зокрема, він глибоко вивчив питання розвитку освіти краю наприкінці XIX ст., оприлюднивши факти масового викладання угорською мовою і нищення руської. Він порахував, що протягом 1870–1890-х рр. у Закарпатті було ліквідовано понад 230 шкіл з рідною мовою навчання, а кількість шкіл з угорською мовою навчання зросла в рази. Він підкреслював, що у дев'яти діючих міських школах навчання взагалі проводили виключно угорською, а рідна мова не викладалася навіть факультативно. Натомість навчальні плани міських шкіл обов'язково містили норми вивчення німецької мови та літератури. В Ужгородській, Мукачівській і Берегівській гімназіях викладали також угорською, а навчальні плани гімназій щороку змінювалися шляхом збільшення годин на вивчення угорської. Вивчення рідної мови було цілком знято з цих планів. «У самій же Ужгородській учительській семінарії з 1918 р. навчання проводили угорською, а руська мова вивчалася як окрема дисципліна, тож вчителів готували угорською. Після відкриття у 1902 р. жіночої учительської семінарії в Ужгороді ситуація не покращилася, адже там також викладали угорською» (Ігнат 1971: 50–54).

Отже, проблеми суцільної мадяризації регіону глибоко хвилювали вченого педагога і він об'єктивно описував ці факти, послугуючись можливістю висвітлювати їх у розрізі розвитку освіти в регіоні.

Дослідник підкреслював, що «доба революції (1848 р. – Т.Ш.) в Австрійській імперії свого часу створила умови для розвитку шкіл на національних засадах, запровадження вивчення культур слов'янських народів, їхньої літератури, то з утворенням Австро-Угорщини відбувався стрімкий процес згортання національної школи й акцент було зроблено на вивченні угорської та німецької мов» (Ігнат 1971).

Водночас, він не полишав викладацької роботи, адже фактично з 1945 р. тривала активна робота над відкриттям Закарпато-Українського університету. Наразі це Ужгородський національний університет, в якому А. Ігнат працював викладачем латинської мови, а протягом 1953–1961 рр. деканом історико-філологічного факультету (Басараб 2013).

Попри відповідальне ставлення до праці на освітянській ниві А. Ігнату довелося усвідомити й примиритися з тим, що його докторський науковий ступінь в СРСР визнаний не буде, і він узявся за роботу над новим дослідженням, захистивши кандидатську дисертацію з педагогіки на тему «Нариси історії розвитку народної освіти у Закарпатській області (1945–1955 рр.)» (Герасимова 2003: 181). Тема

дисертації була очевидною, адже вистражданою великим досвідом і практикою. Попри це він не зупинився на досягнутому й продовжив дослідження різних аспектів історії педагогічної думки та працював над удосконаленням системи народної освіти. За свідченнями колег він встиг підготувати докторську дисертацію, а фактично вже третю за рахунком наукову потужну працю в житті, але публічно захистити так і не встиг через передчасну смерть. Проте, цілком припускаємо, що через патріотичний погляд на історію розвитку освіти в Закарпатті, йому б не судилося успішно захистити докторську дисертацію в радянські часи. Будь-який тогочасний дослідник, висвітлюючи історію свого краю чи бодай історію розвитку сфери освіти, так чи інакше мав би наголошувати на національних особливостях, що прямо суперечило радянській ідеологемі про існування єдиної спільності «радянський народ». Тож процес обговорення та експертизи дисертації наражався б на системні перешкоди.

Добру згадку про А. Ігната як колегу і фахівця-перекладача високого ґатунку лишили і його колеги у передмові до шеститомного видання Михайла Лучкая «Історія карпатських русинів». Початок 1960-х рр. видався плідним у долі А. Ігната. Особливо після 1962 р., коли до рук філолога Юрія Сака потрапив рукопис шеститомної праці М. Лучкая «Історія карпатських русинів» (Швед 2017), написаної латинською мовою. Ця вагома подія вплинула на подальшу долю вченого і принесла успіх та визнання навіть по його смерті. На початку 1960-х рр. він обстоює рішення здійснити переклад праці М. Лучкая українською мовою. Дві обставини цьому явно сприяли: по-перше, його знання латинської мови, адже він удосконалювався як викладач латині в Ужгородському університеті; по-друге, одночасно з викладацькою роботою, перебуваючи на посаді завідувача кафедри класичних мов, він мав право ухвалити «рішення про внесення до плану роботи кафедри наукової теми «Дешифрування та переклад українською мовою «Історії карпатських русинів» М. Лучкая» (Швед 2017). Викладачі розподілили роботу між собою і справу було зрушено з місця. Ю. Сак здійснив переклад перших двох томів (Швед 2017), а третій том, присвячений подіям XVII – першої третини XVIII ст., ми наразі читаємо в перекладі А. Ігната. Рукопис М. Лучкая в перекладі українських філологів спочатку побачив світ у м. Свидник Пряшівського краю Словаччини в 1990 р. А. Ігнат до цієї славетної події не дожив. Протягом 2000 р. було видрукувано перші два томи праці М. Лучкая, а 2002 р. – на 25-річницю з дня смерті А. Ігната, завдяки плідній праці науковців та ректора Ужгородського національного університету на теренах України було видрукувано третій том праці М. Лучкая, яка була належно оформлена. Загалом же, як

зазначає Е. Швед, «робота над науковим проектом з перекладу праці М. Лучкая українсько мовою тривала понад сорок років і успішно завершилася» (Швед 2017).

У підсумку наукова й творча спадщина А. Ігната нараховує близько 60 робіт. Він є автором трьох дисертаційних праць, монографії «Розвиток загальноосвітньої школи в Закарпатській області за роки Радянської влади», перекладу третього тому праці М. Лучкая «Історія карпатських русинів», а водночас людиною, за участі якої відбувалося становлення системи освіти Закарпатського краю у повоєнні роки.

ЛІТЕРАТУРА

Басараб 2013 - *Басараб М.* Розвиток освіти в Закарпатській Україні // Закарпаття. Просвітницько-пізнавальний портал. URL: www.zakarpattia.com (останній перегляд: 9 жовтня 2017 р.).

Герасимова 2003 - *Герасимова Г.* Ігнат Андрій Михайлович // Українські історики ХХ століття: Біобібліографічний довідник / Інститут історії України НАН України. Київ, 2003. Вип. 2, ч. 2. С. 181–182. Сер. Українські історики.

Глагола 2017 - *Глагола Я.А.* М. Ігнат. Овіяний натхненням // Закарпаття онлайн. 31 жовтня 2017 р.

Зимомря 2011 - *Зимомря М.І.* Ігнат Андрій Михайлович // Енциклопедія Сучасної України: онлайн-енциклопедія / Ін-т енциклопедичних досліджень НАН України. 2014–2016. URL: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=13676 (останній перегляд: 12 жовтня 2017 р.).

Ігнат 1971 - *Ігнат А.* Загальноосвітня школа на Закарпатті в ХІХ – на початку ХХ ст.: конспект лекцій із спецкурсу «Історичне краєзнавство». Ужгород, 1971. 69 с.

Мищанин 2016 - *Мищанин В.В.* Освітня реформа Закарпатської України (1944–1946 рр.): перехід на радянські стандарти // Науковий вісник Ужгородського університету. Сер. Історія. 2016. Вип. 1 (34). С. 52–59.

Химинець 2009 - *Химинець В.* Освіта Закарпаття / В. Химинець, П. Стрічак, Б. Качур та ін. Ужгород: Карпати, 2009. 462 с.

Швед 2017 - *Швед Е.* Вийшов друком переклад VI тому «Історії карпатських русинів» Михайла Лучкая 25.11.2011. // Закарпаття онлайн. 31 жовтня 2017 р.

REFERENCES

Besarab, M. (2013) *Rozvytok osvity v Zakarpatskii Ukraini* [Development of education in Transcarpathian Ukraine]. [Online] Available at: www.zakarpattia.com.

com (Accessed: 9th October 2017).

Gerasimova, G. (2003) Ignat Andriy Mikhaylovich [Ignat Andriy Mikhailovich]. In: Smoliy, V.A. & Bazhán, O.H. (2003) *Ukrainski istoryky XX stolittia: Biblohraphichnyi dovidnyk* [Ukrainian historians of the 20th century: A bibliographic guide]. Kyiv: Institute of History of Ukraine. pp. 181–182.

Glagola, Ya. (2017) A.M. Ignat. Oviyaniy natkhennnyam [A.M. Ignat. Owen by inspiration]. *Zakarpattia online*. 31st October.

Zymomrya, M.I. (2011) *Ignat Andriy Mikhaylovich* [Ignat Andriy Mikhailovich]. [Online]. Available at: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=13676 (Accessed: 12th October 2017).

Ignat, A. (1971) *Zagal'noosvitnya shkola na Zakarpatti v XIX – na pochatku XX st.* [Comprehensive secondary school in Transcarpathia in 19th – the early 20th centuries]. Uzhgorod: [s.n.].

Mishchanin, V.V. (2016) Osvitnya reforma Zakarpats'koï Ukraïni (1944–1946 rr.): perekhid na radyans'ki standarti [Education reform of Transcarpathian Ukraine (1944–1946): Adoption of Soviet standards]. *Naukoviy visnik Uzhgorods'kogo universitetu. Ser. Istoryia*. 1(34). pp. 52–59.

Khiminets, V., Strichak, P. & Kachur, B. (2009) *Osvita Zakarpattya* [Education of Transcarpathia] Uzhgorod: Carpathians.

Shved, E. (2017) Vyshov drukom pereklad VI tomu "Istorii karpats'kikh rusiniv" Mikhayla Luchkaya 25.11.2011. [Mykhailo Luchkai's translation of Vol. 6 of 'The History of Carpathian Rusins has been published on November 25, 2011]. *Zakarpattia online*. 31st October.

Шаравара Тамара Олексіївна – доктор історичних наук, доцент Полтавської державної аграрної академії (Україна).

Шаравара Тамара Алексеевна – доктор исторических наук, доцент Полтавской государственной аграрной академии (Украина).

Sharavara Tamara – Poltava State Agrarian Academy (Ukraine).

E-mail: 125125.tsh@gmail.com